

Research Paper

Multidimensional Determinism and Selective Dropout; A Qualitative Study of Educational Survival Process of Afghan Children Living in Mashhad

Najme Behnam Farimani¹ , Fateme Sadrnabavi^{*2}, Majid Fouladian³

¹ Master of Research in Social Sciences, Islamic Azad University, Mashhad Branch, Mashhad, Iran, nebehn@gmail.com

² Assistant Professor, Department of Social Sciences, Islamic Azad University, Mashhad Branch, Mashhad, Iran, f_sadrnabavi@yahoo.com

³ Associate Professor, Department of Social Sciences, Ferdowsi University, Mashhad, Iran, fouladiyan@um.ac.ir

10.22080/ssi.2023.23343.1993

Received:

July 5, 2022

Accepted:

February 7, 2023

Available online:

February 27, 2023

Keywords:

Immigrant children, School dropouts, Afghani, Narrative research, Mashhad

Abstract

Due to the legal or illegal recruitment of Afghan immigrant children in the country's educational system, there is still a dropout rate in these children. Therefore, the purpose of this study is to identify and analyze the challenges of the Afghan immigrant children who have dropped out of school in Mashhad, in the form of a qualitative research. A narrative research method has been used to obtain the narrative of the lives of school dropouts. The statistical population of the study included Afghan immigrant children who had dropped out of school and lived in Mashhad. Data was collected through interviews with 20 children until reaching theoretical data saturation. Then, the narratives of each of the children were extracted and their narratives and processes were identified based on common patterns. To identify the challenges of the Afghan immigrant children out of school, the research findings showed that 1- Traditional and religious culture, whether in the acceptance of the religious role by the child or compulsorily by the family, causes the child to miss school; 2- The child's anxiety caused by the experience of war is the second factor that affects the process of her dropping out of school; 3- Labeling a child a delinquent by school officials makes a child proud, who considers delinquency a sign of masculinity. This is due to the subculture in which he grew up and caused him to drop out of school; 4. Due to the departure of the father from the cycle of head of the household due to addiction and disability, the children are studying or due to coercion or sacrifice, leave school and enter the labor market; 5. Among the child's relatives, the existence of unsuccessful educational patterns in Iran and successful non-educational patterns of immigrants migrating to European countries cause the child's family to consider his education useless. The child's educational motivation is lost, her desire to migrate is strengthened, and eventually the child leaves school; 6- A child who studied in Afghanistan and immigrated to Iran in the middle of the school year due to insecurity in Afghanistan is not accepted in the entrance exam of Iranian schools and degrades to lower levels of education because of the lack of educational compatibility between Iran and Afghanistan. In this way, the child's motivation to study is lost and causes him to stop studying.

*Corresponding Author: Fateme Sadrnabavi

Address: Assistant Professor, Department of Social Sciences, Islamic Azad University, Mashhad Branch, Mashhad, Iran.

Email: f_sadrnabavi@yahoo.com

Extended Abstract

Introduction

Iranian and Afghan communities have had many interactions and connections with each other due to their linguistic, historical, and cultural commonalities. After the Islamic revolution and the occupation of Afghanistan by the Soviet Union, a massive population of that country immigrated to Iran in the form of refugees. The education of the Afghan immigrant children started in Iranian schools even from the beginning of their immigration to Iran; however, during the last four decades, this process has involved many complications. Since 2013, by the leadership's decree, all Afghan immigrant children, either holding residency certificates or not, have been able to study in the country's schools like Iranian students. Despite the registration of the Afghan children in public schools and non-governmental organizations, a large number of these children in Mashhad and other cities are still out of education. Therefore, these children's exclusion from the schools in the city of Mashhad has become a problem that requires scientific and thorough research to be understood. So far, research studies conducted on this issue in the country have not been able to identify the processes of the Afghan immigrant children's dropping out of education through qualitative research and most of them have been in the form of surveys focusing on general themes. The issue of children's dropout is a multi-faceted phenomenon and it is necessary to pay attention to the processes that cause this deprivation so that solutions can be provided to solve the problem. Therefore, the current study was conducted to answer two questions: 1- What are the main processes of dropping out the Afghan immigrant children living in the city of Mashhad? 2- What are the main factors of children's dropping out in these processes?

Methods

The approach taken in the present study was qualitative. The studied community included the Afghan immigrant children who had

dropped out of school in the age range of 10 to 17, living in Mashhad in 2019. Data were collected through individual in-depth and open-ended interviews. Sampling was purposive and theoretical saturation was achieved after interviewing twenty Afghan immigrant children dropouts.

After the interviews were recorded, the data were transcribed and then analyzed. A narrative analysis method was used for data analysis. In this method, initially a short biography of each dropout child was collected and the child's life narrative was presented.

Then, similar narratives were presented in different themes in the form of plots. Finally, the model drawn based on the themes of each section were linked together and a causal relationship was established between them.

Results

The Afghan immigrant children dropouts' narratives are as follows:

The first narrative indicates that traditional and religious culture rejects education as it accepts and confirms traditional and religious roles for women. Also, the dominance of patriarchal culture forces girls to drop out of education.

In the second narrative, poverty and commitment to the family have made the Afghan immigrant children to drop out of school. Poverty leads to dropping out in two sub-processes. Based on the first sub-process, the feeling of commitment to the family does not allow the child to study, and she/he considers studying as egotistical, and thus she/he stops studying. In another sub-process, the child is forced to drop out due to the illness of the parents and starts working.

In relation to the third narrative, the subculture of masculine delinquency causes the Afghan immigrant children to drop out of school. Living in marginalized areas where a delinquent culture is dominant, the influence of cliques on children and the prevalence of

delinquent reference groups make the child's behavior similar to that of their delinquent models.

According to the fourth narrative, the nervous breakdown caused by the war is the reason why migrant children do not attend school. A child who has the lived experience of the horror of war and has lost her/his loved ones, will experience anxiety and lack of concentration, and eventually stops studying.

Based on the fifth narrative, the difference in qualification of academic levels in Iranian and Afghan schools causes the Afghan children to drop out of school. Due to the lack of uniformity between Iran and Afghanistan schools, the child is demoted to at least three lower educational levels while entering Iranian schools. The age of the child no longer allows enrollment in public schools and the child is required to join self-governing schools that require fees. In case of failure to pay, the child has to stop studying at school. If he pays the fee and enters the school, he will be embarrassed to attend the class and will have a lack of academic motivation, and this will lead to dropping out of school.

As the sixth narrative is concerned, considering education as ineffectual and joining the reference groups causes the Afghan immigrant children to drop out of education. In the face of the unsuccessful educational patterns among the Afghan immigrant children, they consider education a waste of time and impractical. The Afghan immigrants cannot enter official jobs in Iran despite having university degrees. However, ethnic groups that have migrated to European countries are known as a reference group for the Afghan nationals living in Iran.

Conclusion

The identified and operative challenges in keeping the Afghan migrant children from education include the following:

1- Traditional and religious culture, whether in the form of acceptance of a religious role by the child him/herself or forced by the family, cause the child to fail in education.

2- The child's anxiety caused by the experience of war is the second factor that leads to the process of dropping out.

3- Labeling a child as delinquent by the school authorities makes the child who considers delinquency as a sign of masculinity fulfilled. This is due to the subculture in which he has grown up which causes him to fail in education.

4. Due to the father's abandoning the family headship cycle because of addiction or disability, the children who are studying at schools leave their studies and enter the labor market either under compulsion or as sacrifice.

5- The presence of unsuccessful educational examples in Iran and successful non-educational role models who have immigrated to Europe among the child's relatives and acquaintances makes the child's family consider his education useless. Accordingly, the child's educational motivation is lost, and the desire to immigrate from Iran is strengthened and finally the child drops out of school.

6- A child who has studied in Afghanistan and migrated to Iran in the middle of the academic year can not be accepted in the entrance exam of Iranian schools and is demoted to lower educational levels due to the lack of educational compatibility between Iran and Afghanistan educational systems. Thus, the child's motivation to study is lost and it causes him to stop studying.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

Behnam, Fouladian and Sadrnabavi contributed to the idea and design of the study. Behnam was responsible for collecting the data and writing the draft of the manuscript. Behnam and Fouladian participated in data analysis as well as interpretation. Fouladian and Sadrnabavi critically revised the article.

Conflict of interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We wish to acknowledge the Afghan immigrant children's cooperation as participants in this research study in this article.

پژوهشی

جبر چند ساحتی و بازماندگی انتخابی. مطالعه کیفی فرایند بازماندگی از تحصیل کودکان افغانستانی ساکن در شهر مشهد

نجمه بهنام فریمانی^۱ ID، فاطمه صدر نبوی^{۲*}، مجید فولادیان^۳ ID

^۱ کارشناس ارشد پژوهشگری علوم اجتماعی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران، nebehnam@gmail.com

^۲ استادیار گروه علوم اجتماعی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران، f_sadrnabavi@yahoo.com

^۳ دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، fouladiyan@um.ac.ir

 10.22080/ssi.2023.23343.1993

چکیده

با توجه به جذب قانونی یا غیرقانونی کودکان مهاجر افغانستانی در سیستم آموزش کشور، همچنان بازماندگی از تحصیل در این کودکان مشاهده می‌شود. از این‌رو هدف تحقیق حاضر، شناسایی و تحلیل چالش‌های کودکان مهاجر افغانستانی بازمانده از تحصیل ساکن در شهر مشهد، در قالب پژوهش کیفی بود. روش روایت‌پژوهی برای دستیابی به روایت زندگی کودکان بازمانده از تحصیل به‌کار برده شد. جامعه آماری پژوهش، کودکان مهاجر افغانستانی بازمانده از تحصیل ساکن در مشهد بودند. نمونه آماری، مصاحبه با ۲۰ کودک بود که اشباع نظری داده‌ها برای محقق حاصل شد. سپس روایت هرکدام از کودکان استخراج شد و براساس پی‌رنگ‌های مشترک، روایت‌ها و فرایندهای آنان مشخص شد. در راستای شناسایی چالش‌های کودکان مهاجر افغانستانی بازمانده از تحصیل، یافته‌های پژوهش نشان داد که فرهنگ سنتی و مذهبی چه در پذیرش نقش مذهبی از سوی کودک و چه به‌صورت اجباری از سمت خانواده، سبب بازماندگی از تحصیل کودک می‌شود. اضطراب کودک ناشی از تجربه جنگ، عامل دومی است که بر فرایند بازماندگی وی از تحصیل تأثیرگذار است. زدن برچسب بزه‌کار به کودک از سوی مسؤولان مدرسه باعث افتخار کودکی می‌شود که بزهکاری را نشانه مردانگی می‌داند. این امر ناشی از خرده‌فرهنگی است که درون آن رشد یافته است و موجبات بازماندگی وی از تحصیل را فراهم کرده‌است. به‌دلیل خارج شدن پدر از چرخه سرپرستی خانوار به‌علت اعتیاد و ازکارافتادگی، فرزندان در حال تحصیل یا به‌خاطر اجبار یا فداکاری، تحصیل را رها می‌کنند و وارد بازار کار می‌شوند. در بین نزدیکان و اقوام کودک، وجود الگوهای ناموفق تحصیلی در ایران و الگوهای موفق غیرتحصیلی مهاجرت‌کننده به کشورهای اروپایی سبب می‌شود تا خانواده کودک تحصیل کردن وی را بی‌فایده قلمداد کند، انگیزه تحصیلی کودک از بین برود، میل به مهاجرت در او تقویت شود و درنهایت کودک تحصیل را رها کند. کودکی که در افغانستان تحصیل کرده‌است و در نیمه‌های سال تحصیلی به سبب وجود ناامنی در افغانستان به ایران مهاجرت کرده‌است، به علت نبود تطابق تحصیلی بین ایران و افغانستان، در آزمون ورودی مدارس ایران پذیرفته نمی‌شود و به پایه‌های پایین‌تر تحصیلی تنزل پیدا می‌کند. به این ترتیب، انگیزه کودک برای تحصیل کردن از بین می‌رود و موجب توقف تحصیلی او می‌شود.

تاریخ دریافت:

۱۴ تیر ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۱۸ بهمن ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۸ اسفند ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها:

کودکان مهاجر؛ بازمانده از تحصیل؛ افغانستانی؛ روایت‌پژوهی؛ مشهد.

* نویسنده مسئول: فاطمه صدر نبوی

آدرس: استادیار گروه علوم اجتماعی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد ایمیل: f_sadrnabavi@yahoo.com

اسلامی، مشهد، ایران

۱ مقدمه و بیان مسأله

براساس آمار یونسکو در سال ۲۰۱۹، حدود ۲۵۸ میلیون کودک در جهان، خارج از مدرسه‌اند. این تعداد شامل حدود ۱۷/۱ درصد از جمعیت کودکان می‌شود، ولی سهم کودکان بازمانده از تحصیل در بعضی کشورها از جمله کشورهای اروپایی و آمریکای شمالی بسیار اندک است و ۲/۹ درصد از این کودکان بازمانده از تحصیل هستند (مؤسسه آمار یونسکو، ۲۰۱۹).^۱ نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد مهم‌ترین دلایلی که کودکان بازمانده از تحصیل می‌شوند عبارتند از: مشکلات خانوادگی، کار کودکان و همچنین فقدان درک والدین و سرپرستان از اهمیت آموزش (مگگن، ۱۹۹۲؛ ساکاروپلس، ۱۹۹۷؛ گانرسن و اورازم و سانچر، ۲۰۰۶؛ کاردوسو و ورنر، ۲۰۰۷).^۲ نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که فرزندان مهاجران به دلایل فقر بیشتر، تغذیه نامناسب، بی‌ثباتی محل سکونت و... در حوزه تحصیل نیز بر خورداری کمتری در مقایسه با فرزندان خانواده‌های بومی دارند (وایسبور، ۱۹۹۶؛ لوتار، ۱۹۹۹؛ هرناندز، مکارتنی و بلانچارد، ۲۰۱۰؛ چادری و فورتونی، ۲۰۱۰).^۳

وضعیت مهاجران دشوارتر از وضعیت کودکان ایرانی است. بیشترین جمعیت مهاجران در ایران را افغانستانی‌ها تشکیل می‌دهند (آژانس پناهندگان سازمان ملل، ۲۰۲۰). بعد از انقلاب اسلامی ایران و نیز اشغال افغانستان توسط اتحاد جماهیر شوروی، جمعیت زیادی از آن کشور در نقش پناهنده به کشور ایران مهاجرت کردند (عادل خواه، ۲۰۱۱). طی چهار دهه اخیر حضور افغانستانی‌ها در ایران

همیشه موضوع بحث، رسانه‌ها و سیاست‌های دولت ایران بوده است. آموزش کودکان مهاجر افغانی در مدارس ایران نیز تحت تأثیر این دو عامل یعنی سیاست‌های دولت و رسانه‌ها دچار فرازونشیب شده است (قاسمزاده، ۱۳۹۶). آمار دقیقی درباره کودکان بازمانده از تحصیل مهاجر افغان در ایران وجود ندارد، ولی طی سرشماری سال ۱۳۹۵، ۴۶ درصد از مهاجران افغانستانی در ایران زیر ۲۰ سال دارند و جمعیت ۵ تا ۱۹ سال آن‌ها حدود ۵۴۸۲۲۲ نفر است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵) که باید راهی مدارس شوند، ولی از این تعداد ۴۳۴۰۰۰ نفر جذب مدارس شده‌اند (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۶) و حدود ۱۱۴۰۰۰ نفر از آن‌ها بازمانده از تحصیل هستند که معادل ۲۰/۷ درصد از جمعیت کودکان مهاجر افغانستانی را تشکیل می‌دهد و احتمالاً جمعیت بازماندگان با در نظر گرفتن مهاجران غیرمترعارف بیشتر است. این آمار به‌طور معناداری بیشتر از میانگین کشوری است.^۴

استان خراسان رضوی دومین استانی است که بیشترین مهاجر افغانستانی در آنجا حضور دارند و از این مقدار، ۹۵ درصد از آن‌ها در شهر مشهد سکونت دارند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). مشهد، مهم‌ترین شهر زیارتی و همچنین دومین کلان‌شهر ایران است. در شهر مشهد، حرم امام رضا (ع) به‌عنوان مهم‌ترین زیارتگاه مذهبی ایرانیان قرار دارد (مارزولف، ۱۳۹۳).^۵ از نظر موقعیت جغرافیایی، شهر مشهد در شرق ایران و در همسایگی کشور افغانستان قرار دارد. زیارتی‌بودن این شهر به همراه

تحصیل شوند. با توجه به این فرمان، اداره اتباع برای کودکان مهاجر غیرقانونی کارت حمایت تحصیلی صادر می‌کند و در سال ۱۳۹۶، ۴۵ هزار کارت حمایت تحصیلی برای کودکان مهاجر افغان که به‌صورت غیر قانونی در ایران زندگی می‌کنند، صادر شده است (اداره اتباع، ۱۳۹۶). ولی تنها ۲۸ هزار نفر از آن‌ها در مدارس ثبت‌نام کردند و حدود ۳۷ درصد از آنان به مدرسه مراجعه نکردند (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۶).

^۱ UNESCO

^۲ MCGinn; Psacharopoulos; Gunnarsson, Orazem, & Sánchez; Cardoso & Verner

^۳ Weissbourd; Luthar; Hernandez, Macartney, & Blanchard; Chaudry & Fortuny

^۴ از سال ۱۳۹۳ تاکنون، به‌واسطه فرمان رهبر ایران، همه کودکان مهاجر افغان با مدرک یا بدون مدرک اقامت، مانند دانش‌آموزان ایرانی می‌توانند در مدارس کشور مشغول به

^۵ Marzolph

نداشتن مهاجران با جامعه مقصد که از نگرش منفی جامعه میزبان و جامعه مهاجر به یکدیگر ناشی می‌شود (یحیایی و کیا، ۱۳۸۷؛ وثوقی و محسنی، ۱۳۹۵). این نگرش در تعاملات روزمره در مواجهه با یکدیگر پدیدار می‌شود. به همین دلیل برای اجتناب از برخورد با یکدیگر فاصله‌گیری را انتخاب می‌کنند (صادقی فسایی و نظری، ۱۳۹۴). این فاصله‌گیری باعث می‌شود که ارتباط بین جامعه میزبان و جامعه مهاجر کم شود و مهاجران در این جامعه احساس طردشدگی کنند. بنابراین در حوزه تحصیل نیز با ورود نیافتن به فضاهای آموزشی جامعه میزبان و با احساس طردشدگی، دچار ضعف آموزشی می‌شوند. این فقدان تطابق بر بازماندگی از تحصیل مهاجران تأثیر می‌گذارد. ۲- سیاست‌های دولت ایران مبنی بر بازگشت افغان‌ها به کشورشان. از یک سو دولت ایران سیاست‌هایی را برای بازگشت افغان‌ها به مهاجران تحمیل می‌کند تا در اثر فشار این سیاست‌ها، آن‌ها به کشورشان بازگردند. از سوی دیگر، مهاجران به خاطر وجود جنگ در کشورشان و خدماتی که در ایران دریافت می‌کنند، حاضر به بازگشت به کشور خود نیستند (جمشیدی‌ها و بابایی، ۱۳۸۱؛ توبر^۱، ۲۰۰۷). این سیاست‌ها باعث می‌شود تا مهاجران در ایران احساس ثبات و پایداری نداشته باشند و فرزندان‌شان را برای تحصیل به مدرسه نفرستند و احساس کنند شاید تا پایان سال در ایران نباشند و این ناپایداری وضعیت بر سیاست تحصیلی فرزندان‌شان مؤثر است. ۳- وجود رویکرد سنتی در خانواده‌های افغان. خانواده‌های افغان به علت محافظه‌کاری و هراس از نقض هنجارهای غالب توسط فرزندان‌شان، باعث ازدواج زود هنگام آن‌ها می‌شوند (سعیدی، ۱۳۹۶). ازدواج زود هنگام فرصت تحصیل را از کودکان سلب می‌کند. ۴- آسیب‌های ناشی از ازدواج زنان ایرانی با اتباع خارجی. فرزندان حاصل از این ازدواج‌ها اغلب دچار بی‌هویتی می‌شوند و صادر نشدن مدارک شناسایی برای آن‌ها تحصیل‌نکردن‌شان را به دنبال دارد (یزدان

همسایگی با کشور افغانستان، دو عامل جذب مهاجران افغان به این شهر است.

تاکنون تحقیقات انجام‌شده درباره بازماندگی از تحصیل کودکان مهاجر ساکن در ایران، نتوانسته‌اند فرایندهای بازماندگی از تحصیل را در سطح کیفی، به صورت فرایندی و علی، در طی زمان شناسایی کنند. زیرا بیشتر این تحقیقات به صورت پیمایشی بوده‌اند. در این پژوهش‌ها فقط ابعاد قابل‌سنجش کمی از این پدیده مطالعه شده‌است و نیز تجارب عمیق کودکان از علل بازماندگی از تحصیل کمتر بررسی شده‌است. بر این اساس و با توجه به میزان زیاد بازماندگی از تحصیل کودکان مهاجر افغانستانی در ایران، هدف این پژوهش این است تا با رویکردی کیفی تجارب زیسته این کودکان در ارتباط با پدیده بازماندگی از تحصیل را نمایان کند و نشان دهد کودکان در چه فرایندهایی از تحصیل بازمی‌مانند و دیگر نمی‌توانند ادامه تحصیل دهند. اساس شکل‌گیری این پژوهش پاسخ به این پرسش‌هاست: فرایندهای اصلی بازماندگی از تحصیل کودکان مهاجر چگونه است؟ در این فرایندها عوامل اصلی بازماندگی از تحصیل کودکان چه هستند؟

۲ پیشینه پژوهش

تحقیقات انجام‌شده درباره بازماندگی از تحصیل مهاجران را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: در دسته اول، به‌طورکلی به موضوع مهاجران و پناهندگان افغانستانی در ایران پرداخته شده‌است و در ذیل آن به بحث بازماندگی از تحصیل فرزندان آن‌ها نیز اشاره شده‌است. در دسته دوم که به موضوع پژوهش حاضر نزدیک‌تر است، به موضوع بازماندگی از تحصیل مهاجران پرداخته شده‌است.

درباره دسته اول پژوهش‌ها باید گفت، مهم‌ترین آسیب‌هایی که مهاجران افغانستانی در جامعه ایران دارند را می‌توان به چهار گروه تقسیم کرد: ۱- تطابق

¹ Tober

مناطق مختلف متفاوت است. در واقع، فشار مردم محلی به مسؤولان مدرسه باعث سخت‌گیری آنان در ثبت‌نام کودکان مهاجر می‌شود (نصر اصفهانی و حسینی، ۱۳۹۵). سومین مانع، الزام مهاجران به ترک کشور پس از فارغ‌التحصیلی از دانشگاه یا نبود امکان اشتغال با مدرک تحصیلی است که مانع دیگر تحصیل مهاجران افغانستانی در ایران به شمار می‌آید. به طوری که جوانان افغانستانی بعد از پایان دانشگاه ملزم به ترک ایران و بازگشت به کشور افغانستان می‌شوند، ولی دختران ملزم به ترک ایران نمی‌شوند. این قانون، خود عاملی در بی‌انگیزگی تحصیل حتی در مقاطع پایین‌تر تحصیلی است. همچنین اینکه مهاجران افغانستانی نمی‌توانند با مدرک تحصیلی‌شان در ایران شاغل شوند، عاملی مضاعف در بی‌انگیزگی تحصیلی و بی‌علاقگی آن‌ها به تحصیل است^۲ (نصر اصفهانی و حسینی، ۱۳۹۵).

در پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه تحصیل کودکان مهاجر در ایران، بیشتر از روش‌های تطبیقی برای کودکان مهاجر و بومی استفاده شده است. براساس این روش کمی، مهم‌ترین عامل مانع برای تحصیل کودکان مهاجر، فقر معرفی شده است و هیچ‌کدام از پژوهش‌ها با رویکرد کیفی روایت‌پژوهی به وضعیت کودکان مهاجر و فرایند بازماندگی از تحصیل آن‌ها نپرداخته‌اند. در حوزه تحصیل مهاجران در ایران نیز با وجود رویکرد کیفی برخی از پژوهش‌ها، اما هیچ‌کدام از آن‌ها به فرایند بازماندگی از تحصیل کودکان مهاجر نپرداخته‌اند. این پژوهش‌ها به موانع، پیامدها و امکانات تحصیل پرداخته‌اند و جامعه هدف آن‌ها کودکان نبوده است. در این پژوهش‌ها از تجربه‌های افراد تحصیل‌کرده، مدیران و معلمان استفاده شده است (به‌طور مثال:

پناه درو، ۱۳۹۴). بنابراین هرکدام از این چهار گروه بر بازماندگی از تحصیل کودکان مهاجر مؤثرند. هرچند در هیچ‌کدام از پژوهش‌ها، به‌طور مستقیم عوامل بازماندگی از تحصیل کودکان مهاجر افغان ذکر نشده است.

دسته دوم پژوهش‌ها که به موضوع پژوهش حاضر نزدیک‌تر است، پژوهش‌هایی هستند که به تحصیل کودکان مهاجر در ایران و سایر کشورها پرداخته‌اند. این پژوهش‌ها نشان می‌دهند دسترسی به آموزش برای کودکان مهاجر محدودیت‌های بیشتری در مقایسه با کودکان بومی دارد (کاماچو^۱، ۱۹۹۹). همچنین کودکان مهاجر بیشتر از کودکان بومی در وضعیت مسکونی شلوغ زندگی می‌کنند و تغذیه نامناسب دارند (چادری و فورتونی، ۲۰۱۰). کودکان مهاجر فقر بیشتری در مقایسه با کودکان بومی تجربه می‌کنند. همچنین کودکانی که در فقر بزرگ شده‌اند، در برابر بی‌ثباتی محل سکونت و همچنین مجموعه‌ای از ناراحتی‌ها از جمله مشکلات تمرکز و خواب، اضطراب و افسردگی و قرارگرفتن در معرض بزهکاری و خشونت آسیب‌پذیرند. به‌طورکلی، این پژوهش‌ها سه مانع کلی در حوزه تحصیل مهاجران ذکر کرده‌اند که در ادامه به این سه عامل اشاره شده است. فقر، اولین و مهم‌ترین مانع برای آموزش کودکان مهاجر است (وایسبورگ، ۱۹۹۶. لوتار، ۱۹۹۹). در تحقیقات ایرانی نیز فقر مهم‌ترین مانع تحصیل کودکان مهاجر ذکر شده است (صفری هاشم‌آبادی، ۱۳۹۱؛ نصر اصفهانی و حسینی، ۱۳۹۵). دومین مانع برای تحصیل مهاجران که در پژوهش‌های ایرانی به آن اشاره شده است، مخالفت مردم محلی برای ثبت‌نام مهاجران در مدارس ایرانی است که شدت آن در

^۱ Camacho

^۲ مهاجران افغانستانی در ایران به قانونی و غیر قانونی تقسیم می‌شوند. مهاجران قانونی به دو دسته پناهندگان (دارای کارت آمایش) و دارندگان پاسپورت افغانستان (شامل دانشجویان و افرادی که ویزای آن‌ها تمدید شده است) تقسیم می‌شوند. سهم هرکدام از کل جمعیت مهاجران غیرقانونی ۶۲ درصد، پناهندگان ۲۲ درصد و دارندگان پاسپورت ۱۶ درصد است. مهاجران قانونی

می‌توانند در مدارس دولتی تحصیل کنند و مهاجران غیرقانونی نیز با دریافت کارت تحصیلی از اداره اتباع می‌توانند وارد مدرسه شوند. البته اگر اختلاف سن با پایه تحصیلی نداشته باشند و همچنین توانایی ورود به آن پایه را داشته باشند. مهاجران قانونی و غیرقانونی می‌توانند بعد از پایان مدرسه ویزای تحصیلی برای ورود به دانشگاه بگیرند.

دارد، یعنی کارگزاران را از قید نوعی اجبار و اضطراب که حداقل بخشی از آن خودخواسته و خودتحمیلی است، رها می‌کند. گاس عنوان می‌کند که نظریه انتقادی از محتوای شناختی برخوردار و به بیان ساده‌تر، یکی از مصادیق معرفت است. او همچنین تأکید می‌کند که نظریه انتقادی، به لحاظ معرفت‌شناختی، از تفاوت‌هایی اساسی با نظریه‌های علوم طبیعی، برخوردار است. زیرا نظریه‌های علوم طبیعی، تجسم بخش و دارای واقعیت قائم‌به‌ذات هستند، اما نظریه‌های انتقادی، بازتابی هستند (نوذری، ۱۳۰: ۱۳۸۳).

براساس پیش‌فرض‌های نظری و رویکرد نظریه نسبت به واقعیت‌های اجتماعی، نظریه انتقادی را می‌توان رهیافتی برای مطالعه جامعه مهاجرین و آموزش آن‌ها در نظر گرفت که کارکرد اصلی آن، آشکارسازی ارزش‌های ضمنی، از جمله، تعلیم و تربیت است. براساس دیدگاه نظریه‌پردازان این گروه، مشکلات موجود در نظام آموزشی یک جامعه، ناشی از ساختار تضاد طبقاتی آن جامعه است. نظام آموزشی به این ساختار تداوم بخشیده و آن را بازتولید می‌کند. نظریه‌پردازان این دیدگاه، بر این باور هستند که نظام آموزشی و مدرسه لایه‌ای از (روبنای) اجتماعی هستند که زیربنای آن را اقتصاد جامعه تشکیل می‌دهد. از نظر آن‌ها، مدارس با آماده‌سازی دانش آموزان برای ورود به نظام اقتصادی جامعه، سعی در ارتباط و انطباق دادن ساختار مدرسه با ساختار تولید در جامعه رادارند. به این معنا که آن‌ها را در سلسله‌مراتبی از روابط اجتماعی قرار می‌دهند که منطبق با ساختار اقتصادی حاکم بر جامعه باشد. این نظریه، قشربندی اقتصادی و تربیتی را با یکدیگر مقایسه و بر نقش مدارس در بازتولید روابط طبقاتی و نظم اقتصادی تأکید می‌نماید.

نظریه بازتولید اجتماعی، ریشه در تفکرات جنتیس و بولز^۴ دارد. آن‌ها از متفکرانی هستند که

نصر اصفهانی و حسینی، ۱۳۹۵). در پژوهش حاضر قصد بر آن است با تکیه بر فرایند بازماندگی از تحصیل کودکان مهاجر، روایت‌هایی شناسایی شوند که این پدیده را رقم می‌زنند.

۳ رویکرد نظری

یکی از مهم‌ترین پارادایم‌های نظری برای بررسی نابرابری‌های اجتماعی، نظریه تضاد است. این نظریه منافع را عناصر بنیادی زندگی اجتماعی می‌داند. همچنین بر این اساس زندگی اجتماعی ضرورتاً تفرقه‌انگیز، موجب تقابل، حذف و خصومت می‌شود و تضاد ساختاری را ایجاد می‌کند (کرایب^۱، ۱۳۸۱: ۷۷). رویکرد تضاد اجتماعی، چارچوبی نظری است که جامعه را بر اثر نابرابری و تضاد دچار اختلاف و شکاف می‌داند. به‌طورکلی نظریه‌پردازان تضاد، مسائل اجتماعی را برخاسته از این واقعیت می‌دانند که جامعه به دارا و فقیر تقسیم‌شده است. رویکرد تضاد نه‌تنها مبتنی بر طبقه بلکه بر پایه رنگ پوست، فرهنگ و جنسیت نیز هست (مشونیس^۲، ۲۰۱۷).

ذیل مجموعه نظریات تضاد، نظریه انتقادی قرار می‌گیرد. مقصود از نظریه انتقادی، نظریه‌ای است که متفکر و محقق براساس آن به بررسی مجموعه مسائلی می‌پردازد که چارچوب نظری نقد نظام اجتماعی را تشکیل می‌دهد و یا به کشف تضادهای آن می‌پردازد تا نوعی نظام اجتماعی فاقد این تضادها را جستجو کند. این نظریه باهدف رفع نواقص و ایجاد تکامل به کشف تضادها می‌پردازد (شعبانی ورکی، ۱۳۸۳). ریموند گاس^۳، معتقد است که نظریه انتقادی، جایگاه ویژه‌ای به‌عنوان راهنمای عمل انسانی دارد. زیرا در وهله اول، با آگاه‌سازی کارگزاران، در تشخیص منافع و علایق حقیقی افراد جامعه و خود ایشان، به آن‌ها یاری می‌رساند. از سوی دیگر، نظریه انتقادی ذاتاً ماهیت رهایی‌بخش

³ Raymond gass

⁴ Bowles & Gintis

¹ Craib lan

² Machonis

داستان درآمد. این داستان‌ها از تجارب کودکان در زندگی آن‌ها نشئت می‌گیرند و پیوندی زمانی در این داستان‌ها وجود دارد. به این صورت که با سؤال‌هایی باز دربارهٔ ویژگی‌ها و اطلاعات خانوادگی هر کودک شروع به پرسش از او کردیم و سعی کردیم کودک کم‌کم به ترتیب زمانی خاطرات کودکی‌اش را نقل کند تا بتوانیم اتفاقات اصلی زندگی‌اش را شناسایی کنیم. در این پژوهش، در تحلیل فرایندی، مراحل پیدایش/تداوم، انباشت، نقطهٔ عطف، غیاب و ویژگی‌های منحصربه‌فرد افراد در دوره‌های مختلف زندگی مدنظر قرار گرفته است.

۴٫۲ جامعه هدف و نمونه‌گیری

جامعه هدف در این تحقیق، کودکان مهاجر افغانستانی بازمانده از تحصیل در مشهد می‌باشند و از شیوهٔ نمونه‌گیری نظری استفاده شده است. نمونه‌گیری و مصاحبه تا اشباع نظری انجام شد. بعد از اجرای ۱۶ مصاحبه و بعد از دستیابی محقق به اشباع نظری، برای اعتباربخشی به یافته‌ها، چهار مصاحبهٔ دیگر از کودکان بازمانده از تحصیل گرفته شد. این چهار مصاحبه اطلاعات قبلی را تأیید کردند و اشباع نظری را کامل‌تر کردند. با بیست نفر از این کودکان مصاحبه شد (میانگین سنی = ۱۵/۰۵ سال). به‌طور خلاصه مشخصات دموگرافیک کودکان مصاحبه‌شونده در جدول ۱ آمده است.

در دوران معاصر برای تحلیل نظام‌های آموزشی، قبل از هر چیز، به ویژگی نیروها و روابط اجتماعی تولید، توجه کرده‌اند (میرزا محمدی، صحبت لو: ۱۰۴).

۴ مواد و روش‌ها

۴٫۱ روش تحقیق

در این پژوهش، از میان روش‌های موجود در رویکرد کیفی، برای کشف فرایندهایی که باعث شده‌اند کودکان مهاجر افغانستانی از تحصیل بازمانند، از روایت‌پژوهی استفاده شده است. در روایت، ابتدا وضعیت اولیه شرح داده می‌شود (یعنی ماجرا از کجا شروع شد؟). سپس رویدادهای مربوط به روایت از میان انبوهی از تجربیات انتخاب می‌شوند و به شکل مجموعه‌ای از رویدادهای منسجم معرفی می‌شوند (رویدادها چگونه یکی پس از دیگری رخ دادند؟). در پایان رویدادها، وضعیت ترسیم می‌شود (چه شده است؟) (هرمانس و هرمانس جانسن، ۱۹۹۷).^۲ این نوع تحلیل کمک می‌کند تا پیشینهٔ زندگی کودکان مهاجر افغانستانی و عوامل منجر به بازمانده شدن آن‌ها از تحصیل شناسایی شود. درنهایت مدل فرایندی بازمانده شدن آن‌ها از تحصیل استخراج می‌شود.

در این تحقیق، مصاحبه‌های روایتی با کودکان افغانستانی بازمانده از تحصیل انجام گرفت و مانند

² Hermans & Hermans-Jansen

¹ narrative

جدول ۱ مشخصات دموگرافیک کودکان مهاجر افغانستانی بازمانده از تحصیل

ردیف	نام	سن	مدرک اقامتی	تحصیل	وضعیت تحصیلی	وضعیت اقتصادی	مشغول به کار
۱	سارا	۱۴	مدرک شهرستان	ششم	خیلی خوب	ضعیف	خیر
۲	مریم ج	۱۵	دارای مدرک	هفتم	متوسط	ضعیف	خیر
۳	پیمان	۱۴	مدرک شهرستان	پنجم	خوب	ضعیف	بلی
۴	علیرضا	۱۴	فاقد مدرک	ششم	خیلی خوب	ضعیف	خیر
۵	محبوبه	۱۶	فاقد مدرک	پنجم	خیلی خوب	ضعیف	بلی
۶	هدی	۱۵	فاقد مدرک	پنجم	متوسط	ضعیف	خیر
۷	مریم	۱۵	مدرک شهرستان	ششم	خوب	خیلی ضعیف	بلی
۸	محمد	۱۶	فاقد مدرک	ششم	متوسط	ضعیف	بلی
۹	جواد	۱۵	فاقد مدرک	نهم	خیلی خوب	ضعیف	بلی
۱۰	عاطفه	۱۶	فاقد مدرک	هفتم	ضعیف	خیلی ضعیف	بلی
۱۱	نازیلا	۱۳	مدرک شهرستان	هفتم	متوسط	ضعیف	خیر
۱۲	مریم	۱۶	مدرک شهرستان	ششم	خیلی خوب	خیلی ضعیف	بلی
۱۳	حسن	۱۵	مدرک شهرستان	چهارم	متوسط	ضعیف	بلی
۱۴	فرزانه	۱۴	فاقد مدرک	سوم	ضعیف	ضعیف	خیر
۱۵	علیرضا	۱۵	فاقد مدرک	پنجم	خوب	ضعیف	خیر
۱۶	سجاد	۱۶	فاقد مدرک	دوم	ضعیف	ضعیف	بلی
۱۷	امیرمحمد	۱۳	فاقد مدرک	ششم	ضعیف	ضعیف	بلی
۱۸	علی	۱۴	فاقد مدرک	ششم	خیلی خوب	ضعیف	بلی
۱۹	صغری	۱۶	دارای مدرک	هشتم	خیلی خوب	ضعیف	خیر
۲۰	مریم	۱۰	دارای مدرک	سوم	متوسط	ضعیف	خیر

۴٫۳ نحوه ورود به میدان مطالعه

آغاز ورود به میدان مطالعه در شهریور ۱۳۹۹ با مراجعه محقق (نویسنده اول) به مرکز حامی ۱ مشهد در خیابان طبرسی بود. پس از مراجعه محقق به این مرکز و ارائه توضیحاتی درباره هدف تحقیق به مدیر آن مجموعه، هماهنگی‌های لازم برای انجام مصاحبه با کودکان افغانستانی که دیگر به مدرسه حامی مراجعه نکردند و در حال حاضر (در زمان انجام پژوهش) تحصیل نمی‌کردند، انجام شد. قرار بر آن شد تا مدیر مرکز حامی با آن کودکان تماس بگیرد و

از آن‌ها درخواست کند به مرکز بیایند تا برای بررسی علل بازماندگی آن‌ها از تحصیل با آنان مصاحبه شود.

بعضی از کودکان از انجام این مصاحبه خودداری کردند. چون به مرکز مراجعه نکردند. برخی دیگر شرایط رفت‌وآمد به مرکز را نداشتند که محقق، خود به محل منزل یا محل کارشان مراجعه کرد. زمان مصاحبه‌ها با توجه به وضعیت کودکان در فهم گفته‌های محقق، از نیم‌ساعت تا سه ساعت طول کشید. این مصاحبه‌ها در مدت چهار ماه (از شهریور

۱. انجمن حامی یا انجمن حمایت از زنان و کودکان پناهنده، یک سازمان غیردولتی ایرانی است. این انجمن فعالیت‌های غیررسمی خود را از سال ۱۳۷۲ با هدف یاری‌رساندن به زنان و کودکانی که قربانی منازعات قومی-مذهبی شده بودند، به صورت مستقل و داوطلبانه آغاز کرد. در این انجمن کودکانی اتباعی که

در مدارس دولتی ثبت نام نمی‌شوند، شش پایه ابتدایی را به صورت رایگان تحصیل می‌کنند. کودکان پذیرش شده در این مرکز بین ۷ تا ۱۸ سال سن دارند و در شش پایه ابتدایی تحصیل می‌کنند.

می‌شود. پی‌رنگ به توالی حوادث معنا می‌دهد. پی‌رنگ دارای ساختار، چارچوب، نظم و ترتیب منطقی رویدادهاست (فیلیک، ۲۰۱۲). در روایت دو عنصر نقشی مهم دارند: توالی رویدادها و زمان. چینش داستان براساس این دو عنصر روایت صورت می‌گیرد و به صورت خرده‌روایت و داستان از تجربه زندگی کودک بازمانده از تحصیل حکایت می‌شود. این داستان برای تحلیل فرایند کودک بازمانده از تحصیل اهمیت دارد.

در مرحله دوم پس از استخراج خرده‌روایت‌های کودکان بازمانده از تحصیل، پی‌رنگ‌های مشترک در هر مصاحبه باهم تلفیق شدند، فرایندها و روایت‌های مشترک دسته‌بندی شدند، عوامل و فرایندهای مشترک با توجه به توالی زمانی شاخص‌ها و ارتباط منطقی بین شاخص‌ها به صورت نمودار کشیده شدند. ارتباط منطقی بین متغیرها اهمیت زیادی در یک فرایند دارد و ارتباط منطقی درست اعتبار بیشتری را به همراه دارد و برای دیگران پذیرفته خواهد بود (فیلیک، ۲۰۱۲).

روش ذکرشده برای تک‌تک مصاحبه‌ها انجام شد. به این صورت که برای هر مصاحبه ابتدا یک زندگی‌نامه روایی تهیه شد. سپس مدل فرایندی حاصل پی‌رنگ‌های مشترک مصاحبه‌های روایی ترسیم شد. در پایان، مدل ترسیم‌شده براساس مضامین هر بخش از این مدل با یکدیگر پیوند داده شدند و بین آن‌ها رابطه علی برقرار شد.

۵ یافته‌های پژوهش

برای فرایند بازماندگی از تحصیل، ابتدا داستان و روایت هر کودک در قالب مدلی خطی ترسیم شد. سپس مدل‌های فردی باهم مقایسه شدند و براساس اشتراک‌های علی باهم ادغام و ترکیب شدند تا «داستان‌های مرکزی» و فرایندهای محوری پررنگ‌تر شوند.

تا آذر ۱۳۹۹ انجام شد. در تمامی مصاحبه‌ها با کودکان، به طور روشن و درک‌شدنی، اهداف جلسه برای هر کودک توضیح داده شد. محققان بر حق کودکان برای شرکت کردن یا شرکت نکردن در مطالعه تأکید کردند. همچنین محققان رضایت کتبی کودکان را برای انجام مصاحبه گرفتند. از کودکان درخواست شد با هر نام کوچکی که مایل هستند در مصاحبه شرکت کنند و نام خانوادگی خود را بیان نکنند. همچنین کودکان برای ورود یا خروج از پژوهش در هر زمانی، آزاد بودند.

۴٫۴ روش تحلیل

در این پژوهش، بعد از انجام مصاحبه‌ها و متن ایجادشده از آن‌ها، از روش تحلیل روایت برای تحلیل متن مصاحبه‌ها استفاده شد. تحلیل روایت با شکل خاصی از نظم زنجیره‌ای آغاز می‌شود (فیلیک، ۲۰۱۲). از نظر ساختارگرایی، واقعیت نه براساس شواهد و شیوه پستی، بلکه به شیوه پیشینی توضیح داده می‌شود (طلوعی و خالق‌پناه، ۱۳۸۷). وجه مشترک تمامی روش‌های تحلیل داده‌های روایی این است که در این روش‌ها هنگام تفسیر گزاره‌ها از طرح و هیئت کلی روایت آغاز می‌شود. برای این کار به گزاره‌ها در بستر نقل روایت توجه می‌شود. مشخصه بارز تحلیل روایی، تلفیق تحلیل روایی و روش متوالی در تفسیر برساخت‌های تجربیات در بازنمایی‌هاست (فیلیک، ۲۰۱۲). در این پژوهش مصاحبه‌ها را در دو مرحله کدگذاری می‌کنیم: در مرحله اول از دو روش استفاده شده‌است در روش نخست، ابتدا زندگی‌نامه کوتاهی از هر کودک بازمانده از تحصیل تهیه می‌شود. این زندگی‌نامه کوتاه شامل رویدادهایی می‌شود که در فرایند بازمانده شدن کودک از تحصیل، به ترتیب زمان وقوعشان معنادار و مهم تلقی می‌شوند. سپس داستان زندگی کودک که به بازماندگی او از تحصیل منجر شده‌است، ترسیم می‌شود. در روش دوم، روایت‌های مشابه در تم‌های موضوعی مختلف در قالب پی‌رنگ ارائه

¹ Flick

خرده‌فرایند دوم: بازماندگی از تحصیل به‌دلیل فرهنگ مذهبی و سنتی در خانواده.

کودک در یک خانواده مذهبی و سنتی متولد می‌شود. ازدواج‌های فامیلی در فرهنگ مذهبی و سنتی رواج دارد و این نشان می‌دهد در خانواده ارتباطات و روابط درون‌خانوادگی محدود وجود دارد. ارتباطها عمیق و با افراد محدودی است و خارج از دایره روابط خانوادگی بی‌اعتمادی وجود دارد.

مریم ج: «پدرم به کسی اعتماد ندارد. از نظر او جامعه تغییر کرده‌است. برای دختر خطرناک است و نباید مسیر مدرسه را طی کند».

از طریق کم‌سوادی پدر و مادر و اینکه والدین به دختران اجازه ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر از ابتدایی را نمی‌دهند، می‌توان به فرهنگ پدرسالاری و اهمیت نداشتن تحصیل دختران پی برد.

سارا: «پدربزرگم به دختران فامیل اجازه حضور در مدرسه را نمی‌دهد. پدرم هم اجازه نداد، ولی من دوست داشتم درس بخوانم».

در صورت علاقه فرزند به تحصیل و پشتکار و هوش بالای او نیز خانواده از ادامه تحصیل دختران در مقاطع بالاتر از ابتدایی ممانعت می‌کنند و با توجه به ناراحتی کودک از ترک تحصیل، خانواده برای رضایت و اقناع فرزند پیشنهاد یادگیری قرآن و زبان انگلیسی را به‌عنوان راهکاری برای ترک تحصیل به وی ارائه می‌دهند.

سارا: «من خیلی علاقه داشتم ادامه تحصیل بدهم، اما پدرم اجازه نداد تا اینکه او راضی شد من به کلاس زبان انگلیسی بروم. الآن کلاس قرآن می‌روم، ولی پدرم می‌گوید اول قرآن را تمام کن. بعد تو را در کلاس زبان ثبت‌نام می‌کنم».

در فرایند دوم، کودک در خانواده فقیر و کم‌سواد متولد می‌شود. پدر به‌خاطر نداشتن سواد و مهارت

شش فرایند کلی بازماندگی از تحصیل کودکان مهاجر افغان، انتزاع شده‌است. ممکن است بازمانده از تحصیل شدن کودک، ترکیبی از این فرایندها باشد یا فقط شامل یکی از این فرایندها باشد. محققان پژوهش حاضر معتقدند که واقعیت اجتماعی همیشه شامل عوامل مختلف علی و زمینه‌ساز می‌شود، اما این انتزاع و تیپ‌سازی به دو دلیل است: اول اینکه بر بعضی از عوامل علی (تسهیل شونده) بیشتر تأکید می‌شود. دوم اینکه از طریق تیپ‌سازی، نحوه اثرگذاری عوامل علی مختلف که براساس شرایط، متفاوت‌اند و از نظر تیپی نیز مهم‌اند، استخراج می‌شود.

در فرایند اول، کودک در خانواده مذهبی و سنتی متولد شده‌است و دو خرده‌فرایند سبب می‌شوند کودک از تحصیل کناره‌گیری کند.

خرده‌فرایند^۱ اول: بازماندگی از تحصیل به‌دلیل پذیرش فرهنگ سنتی و مذهبی در میان دختران.

وجود الگوهای مثبت مذهبی و سنتی در خانواده سبب می‌شود کودک فرهنگ سنتی و مذهبی را کاملاً بپذیرد و بر طبق هنجارهای مرسوم رفتار کند. تحصیلات ابتدایی اغلب دختران فامیل و بستگان و ارزش‌قائل‌شدن برای مهارت‌های خانه‌داری سبب می‌شود دختران به یادگیری مهارت‌های خانه‌داری تمایل داشته باشند و تحصیل در بین آن‌ها ارزش نداشته باشد. حتی وجود دختران تحصیل‌کرده به‌عنوان الگوی منفی قلمداد شود (فرهنگ سنتی).

صغری: «همه دختران فامیل ما تا کلاس ششم یا هفتم درس خوانده‌اند. دختری هست که درس خوانده است و زبان انگلیسی درس می‌دهد، ولی اصلاً شوهرداری و آشپزی یاد ندارد. پدر و مادرم از من توقع دارند که شوهرداری و آشپزی بلد باشم. همین کافی است».

^۱ خرده فرایند یعنی فرایندهای جزئی که در فرایند کلی اتفاق می‌افتد.

نداشتن مهارت شغلی او نیز به کار سخت و دشوار وارد می‌شود و از تحصیل باز می‌ماند.

محمد: «وقتی پدرم خانه‌نشین شد، خواهرم مدرسه نرفت و باید از او مراقبت می‌کرد. برادرم درس را رها کرد و کارگر ساختمان شد. همه می‌خواهند من درس بخوانم و برای خودم مفید باشم، ولی من می‌خواهم کاری برای خانواده‌ام انجام دهم. وقتی به مادرم اولین درآمد را دادم، خوشحال شد. من می‌خواهم کار کنم و برای آن‌ها مفید باشم».

۲- بعد از خارج شدن پدر از چرخه سرپرستی، مادر سرپرستی خانواده را بر عهده می‌گیرد و شروع به کارکردن می‌کند. با توجه به نداشتن مهارت شغلی و تحصیلی، مادر نیز با کار سخت و دشوار مواجه می‌شود. نداشتن تغذیه سالم و کار سخت و طاقت‌فرسا مادر را بیمار می‌کند. بعد از بیمار شدن مادر، کودک نیز به اجبار به کارکردن روی می‌آورد. او نیز به دلیل نداشتن مهارت شغلی، به کار سخت و دشوار وارد می‌شود و از تحصیل باز می‌ماند.

مریم ۱۵ ساله: «مادرم مریض شده بود و دیگر قادر به کار کردن نبود. من بعد از مدرسه در کارخانه روزی ۱۲ ساعت کار می‌کردم. جعبه‌ها را جابه‌جا می‌کردم. صبح که به خانه می‌رسیدم، به مدرسه می‌رفتم. در مدرسه دائماً خواب بودم و درس را نمی‌فهمیدم. به همین دلیل مجبور شدم مدرسه نروم».

در فرایند سوم کودک در مناطق حاشیه‌نشین و کم‌برخوردار متولد می‌شود. او دوران کودکی خود را باهمالان در محله بازی می‌کند. از همان دوران کودکی، افراد بزهکار، در محله الگوی مردانگی شناخته شده‌اند. گروه مرجع بزهکار در میان همسالان رواج پیدا می‌کنند. کودک برای تقویت احساس مردانگی رفتارهای بزهکارانه را تقلید می‌کند و از سوی جامعه محلی تشویق و تأیید می‌شود.

شغلی، کار سخت و دشواری دارد. پدر با دو فرایند از چرخه سرپرستی خارج می‌شود:

۱- بیماری و ازکارافتادگی زودهنگام پدر: کار دشوار به همراه نبود تغذیه سالم باعث بیماری می‌شود، ولی از آنجاکه افراد مهاجر نمی‌توانند از بیمه و خدمات درمانی ارزان استفاده کنند، هزینه‌های زیادی را برای مراجعه به پزشک متقبل می‌شوند. به همین دلیل افراد دارای فقر مالی با وجود بیماری به پزشک مراجعه نمی‌کنند. همین امر سبب می‌شود تا خیلی زود ازکارافتاده و خانه‌نشین شوند و از چرخه سرپرستی خارج شوند.

محمد: «پدرم ۴۰ ساله است. قبلاً کارگر ساختمان بوده است. از ساختمان افتاد و دیگر خوب نشد. او دیگر نمی‌تواند کار کند».

۲- اعتیاد پدر و رها کردن خانواده: پدر با وجود کار دشوار و همچنین تأمین نشدن مخارج زندگی از طریق کار کردن، ناامید می‌شود. ناامیدی پدر اعتیاد او را دامن می‌زند. اعتیاد سبب می‌شود پدر خانواده‌اش را رها کند و از چرخه سرپرستی خارج شود.

مریم (۱۶ ساله): «پدرم کار باربری انجام می‌داد و وضع مالی‌مان خوب نبود، ولی باز هم بهتر از الآن بود. پدرم معتاد شد و همیشه در خانه دعوا می‌کرد تا اینکه ما را رها کرد و رفت».

بعد از خارج شدن پدر از چرخه سرپرستی با دو خرده‌فرایند مواجه می‌شویم:

۱- پدر خانه‌نشین می‌شود و دختر خانواده برای مراقبت از او ترک تحصیل می‌کند. همچنین پسر خانواده جایگزین پدر می‌شود. او نیز ترک تحصیل می‌کند و وارد کار می‌شود و سرپرستی خانواده را بر عهده می‌گیرد. کودک با مشاهده فداکاری خواهر و برادر احساس دین و تعهد به خانواده می‌کند و تحصیل کردن را امری خودخواهانه قلمداد می‌کند. او نیز می‌خواهد برای خانواده فداکاری کند. به درس علاقه نشان نمی‌دهد و وارد کار می‌شود. به دلیل

هدی: «پدرم و یک برادرم در جنگ شهید شدند. برادر بزرگم چند سال پیش شهید شد. مادرم فقط یک برادر داشت که معلوم نیست زنده است یا نه».

سپرده شدن سرپرستی خانواده به مادر وضعیت سخت اقتصادی را در ایران دوچندان می‌کند. فشار روانی که به خانواده تحمیل می‌شود، سبب بروز بیماری‌های جسمی و روانی اعضای خانواده می‌شود.

هدی: «برادر دیگرم به سوئد مهاجرت کرد. وقتی برگشت حالش اصلاً خوب نبود. حرف نمی‌زد و دائماً می‌خوابید. غذا نمی‌خورد. وقتی فوت کرد، دکترها گفتند از کم‌خونی و افسردگی فوت کرده‌است. مادرم مریض است و باید ازش مراقبت کنم».

کودک همواره در اضطراب از دست دادن دیگر عزیزانش است. اضطراب کودک همیشگی است. به‌طوری‌که حتی در مدرسه نمی‌تواند تمرکز کند و از اضطراب‌رهایی ندارد.

هدی: «برادر کوچکم دائماً غش می‌کرد. من می‌ترسیدم و اصلاً نمی‌توانستم درس بخوانم. مادرم خیلی غصه می‌خورد. من باید در خانه باشم و از او مراقبت کنم تا کمتر غصه بخورد. من هر شب زیر پتوگریه می‌کنم».

دو عامل سبب می‌شود تا خانواده برای درمان بیماری‌های روانی کودک از قبیل اضطراب و افسردگی اقدام نکنند: از یک‌سو فقر اقتصادی که هزینه درمان زیادی را به خانواده تحمیل می‌کند. از سوی دیگر، فقر فرهنگی سبب می‌شود خانواده مشکلات روانی را به‌عنوان بیماری ندانند و برای درمان به پزشک مراجعه نکنند. درمان نشدن کودک و رها نشدن وی از استرس و اضطراب سبب افت تحصیلی و سپس ترک تحصیل وی می‌شود.

در فرایند پنجم کودک در کشور افغانستان متولد می‌شود. با وجود وضعیت اقتصادی ضعیف در ۷ سالگی وارد مدرسه می‌شود. جمعیت شلوغ مدارس و کیفیت پایین آموزشی در مدارس افغانستان دو

سجاد: «از دو سالگی در محله با بچه‌ها بازی می‌کردم. هفت ساله که بودم با دوستانم به جاغرق و طرقله می‌رفتیم و دائماً تفریح می‌کردیم. ما دوستان هوای همدیگر را در محله داریم و به هم احترام می‌گذاریم. مثلاً اگر جایی دعوا می‌بود، ما سریع می‌رفتیم دوستان را کمکش می‌کردیم و طرف مقابلش را این‌قدر می‌زدیم که به بیمارستان مراجعه می‌کرد».

کودک بعد از ورود به مدرسه، همان رفتارها را نیز ادامه می‌دهد و از طرف هم‌کلاسی‌هایش تشویق می‌شود، ولی تنبیه‌های مکرر، اخراج او از کلاس را به دنبال دارد.

مسئولان و کادر مدرسه به کودک برچسب بزه می‌زنند. کودک از مدرسه فرار می‌کند و برچسب را می‌پذیرد. کودک از این برچسب مفتخر و مغرور است و درنهایت از مدرسه اخراج می‌شود.

سجاد «من در مدرسه خیلی اذیت می‌کردم. مدرسه ما یک سیاهچال داشت. من را تهدید می‌کردند که مرا داخل سیاهچال می‌اندازند. یک معلم از دست کارهای من استعفا داد. معلم بعدی که وارد مدرسه شد، او را تهدید کردم که با من کاری نداشته باشد. بچه‌ها باید به حرف من گوش می‌دادند و برایم آب می‌آوردند. کسانی که گوش نمی‌کردند، آن‌ها را می‌زدم و از مدرسه اخراج شدم. من هم خوشحال شدم».

در فرایند چهارم زندگی و گذران کودکی در افغانستان، تجربه وحشت‌انگیز جنگ و از دست دادن عزیزان، پایه و اساس ترس و اضطراب زندگی در بین کودکان افغانستانی است. ناامنی، جنگ و از دست دادن عزیزان این کودکان عامل مهاجرت آن‌ها به ایران است.

هم‌کلاسی‌هایش، از حضور در کلاس شرم دارد و به مدرسه و تحصیل علاقه نشان نمی‌دهد. بنابراین به‌دنبال راهکاری برای جبران احساس شرمش است. با ورود به کار و کسب درآمد، احساس مردانگی در وی تقویت می‌شود و موجب تأیید و تشویق دیگران می‌شود. به این صورت، کودک از تحصیل باز می‌ماند.

حسن: «من در کلاس از همه بزرگ‌تر بودم و دوست نداشتم مدرسه بروم. پسرهایی من که هم‌سن من است، کلاس یازدهم است. من هرچه درس بخوانم، باز هم به اون نمی‌رسم».

در فرایند ششم، کودک در دو خرده‌فرایند بازمانده از تحصیل می‌شود و حتی در بعضی موارد یک فرایند کافی است تا کودک بازمانده از تحصیل شود.

خرده‌فرایند اول: ناامنی و جنگ در افغانستان و همچنین اوضاع ضعیف اقتصادی موجب مهاجرت خانواده‌های بسیاری شده‌است. خانواده‌هایی که به ایران به‌صورت قانونی یا غیرقانونی مهاجرت کرده‌اند، همچنان بعد از مهاجرت در وضعیت ضعیف اقتصادی به سر می‌برند، اما در مقابل، خانواده‌هایی که به کشورهای اروپایی از جمله آلمان مهاجرت کرده‌اند، از وضعیت اقتصادی و رفاه مناسب برخوردار هستند. خانواده‌های مهاجر افغانستانی در ایران و خانواده‌های مهاجر افغانستانی در کشورهای اروپایی، همچنان بعد از مهاجرت با یکدیگر در ارتباط هستند و از وضعیت زندگی یکدیگر اطلاع دارند. خانواده‌ی کودک ساکن در ایران در ارتباط با کودک خانواده ساکن در کشورهای اروپایی است و وضعیت خود و آن‌ها را مقایسه می‌کند.

فرزانه: «یک خاله‌ام سوئیس است و خاله‌ی دیگرم در ترکیه اقامت دارد. دخترخاله‌ام هم‌سن من است و در سوئیس درس می‌خواند. خواهر او هم دیپلم دارد و کار می‌کند و خیلی از وضعیتشان راضی‌اند. من هم می‌خواهم مهاجرت کنم تا هم درس بخوانم و بعد کار کنم».

عاملی است که سبب می‌شود وضعیت تحصیلی کودک ضعیف باشد. کودک چند سال اول ابتدایی را در مدارس افغانستان تحصیل می‌کند. با توجه به ناامنی در افغانستان و تشویق اقوام به مهاجرت، خانواده‌ی کودک به ایران مهاجرت می‌کنند.

نازیلا: «کلاس هفتم که بودم معلم‌ها به‌خاطر حقوق کم اعتصاب کردند و یک سال به مدرسه نیامدند. درس‌ها را تقسیم می‌کردیم و هر دفعه یک نفر درس می‌داد».

بعضی خانواده‌های افغانستانی در نیمه‌ی سال تحصیلی مهاجرت کرده‌اند و کودک درس را در وسط سال رها کرده‌است. به‌دلیل تطابق تحصیلی نداشتن مدارس ایران و افغانستان، در آزمون ورودی مدارس ایران، کودک حداقل به سه پایه پایین‌تر از پایه‌ی تحصیلی‌اش در افغانستان تنزل می‌یابد. با توجه به بالا بودن سن کودک نسبت به پایه‌ی تحصیلی‌اش، او در مدارس دولتی ثبت‌نام نمی‌شود و تنها در مدارس خودگردان و غیرانتفاعی ثبت‌نام می‌شود.

فرزانه: «فامیل‌های ما ایران بودند. برادرم در افغانستان مرد و برای فرار از غم برادرم به ایران آمدم. تا کلاس چهارم در هرات درس خواندم. وقتی در ایران از من آزمون گرفتند، گفتند باید وارد کلاس اول شوی!».

بعد از ممانعت مدارس دولتی از ثبت‌نام کودک و ناچار بودن وی به تحصیل در مدارس غیردولتی، دو خرده‌فرایند سبب بازماندگی او از تحصیل او می‌شود:

۱- ناتوانی مالی پدر در ثبت‌نام در مدارس غیردولتی سبب می‌شود کودک از تحصیل بازماند.

نازیلا: «گفتند کلاس چهارم می‌توانی بروی، ولی مدرسه دولتی ثبت‌نام نمی‌شوی و باید مدرسه دیگری بروی و پول بدهی. ما هم پول نداشتیم».

۲- کودک وارد مدارس غیردولتی می‌شود و به‌سبب بالاتر بودن سنش نسبت به

استخدامی‌مشغول به کار شوند. زیرا اولین شرط استخدام، داشتن تابعیت ایران است.

از سوی دیگر، وجود الگوهای موفق در رشته‌های زبان و کامپیوتر در ایران و سایر کشورها در میان بستگان و دوستان کودکان مهاجر افغان، سبب علاقه‌مندی این کودکان به این دو رشته و همچنین تشویق نزدیکان آن‌ها به یادگیری این دو مهارت شده‌است.

شرط تابعیت در استخدام باعث شده‌است تا مهاجران به شغل‌هایی که به برگه هویت نیاز ندارد، بپیوندند و شاغل شوند. شغل‌هایی نظیر آموزش زبان، مترجمی، طراحی سایت، برنامه‌نویسی و آموزش نرم‌افزارهای مختلف. با توجه به داشتن این دو مهارت هم در ایران و هم در صورت مهاجرت در دیگر کشورها، کودکان مهاجر برای انتخاب شغل نگرانی ندارند. از این رو این دو مهارت را جایگزین تحصیل می‌کنند و بعد از پایان تحصیلات ابتدایی به آموزش این دو مهارت روی می‌آورند.

علیرضا: «یکی از اقوام ما کامپیوتر می‌داند و در نروژ در یک شرکت کار می‌کند. او مسؤول امنیت اطلاعات است، من هم می‌خواهم کامپیوتر یاد بگیرم که بتوانم کار کنم. برادرم دیپلم گرفت و دانشگاه فردوسی مشهد قبول شد، ولی به خاطر هزینه‌های زیاد نرفت و الآن با پدرم کارگر ساختمان است».

۶ بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی فرایندهایی که سبب بازماندگی از تحصیل کودکان مهاجر افغانستانی ساکن در مشهد شده‌اند، انجام شد. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که شش فرایند سبب بازماندگی از تحصیل کودکان مهاجر افغانستانی شده‌اند که عبارتند از: فرهنگ سنتی و مذهبی، فروپاشی روانی ناشی از جنگ، خرده‌فرهنگ بزهکاری مردانگی، فقر و تعهد به خانواده، بی‌فایده دانستن تحصیل در ایران و وجود گروه‌های مرجع در

به این صورت میل به مهاجرت در کودک پدید می‌آید. انگیزه تحصیلی کودک با توجه به توصیه‌های کودک ساکن در اروپا به اهمیت نداشتن مدرک تحصیلی ایران از بین می‌رود. بنابراین کودک ترک تحصیل می‌کند و تحصیل کردن را تلف کردن و وقتش می‌پندارد.

سارا: «یکی از اقوام ما در ایران تا دیپلم درس خوانده است و بعد به آلمان مهاجرت کرد. او می‌گوید مدرک تحصیلی ایران هیچ فایده‌ای ندارد».

خرده‌فرایند دوم: وجود الگوهای ناموفق تحصیلی در بین نزدیکان سبب می‌شود خانواده تحصیل کردن کودک را امری بی‌فایده قلمداد کند. چون در بین نزدیکان و اقوام افرادی هستند که با استمرار به تحصیل و ورود به دانشگاه و مدرک تحصیلی کارشناسی نتوانسته‌اند از مدرک برای انتخاب شغل استفاده کنند. آن‌ها بعد از پایان تحصیلات به شغل‌های کارگری و نظیر آن پیوسته‌اند. به باور آنان، تحصیل وقت آنان را گرفته است. چراکه می‌توانستند زودتر یک مهارت شغلی را آموزش ببینند، اما تحصیل کردن سبب شده‌است شروع و پیشرفت در کار با تأخیر مواجه شود.

سارا: «دو دایی دارم: یکی از آن‌ها لیسانس دارد و الآن شاگرد مغازه است. دیگری دیپلم دارد و خیاط است. هرکسی که درس خوانده است، موفق نشده‌است. مثلاً معلم یا دکتر نشدند. همه خیاط هستند. به همین دلیل خانواده‌ام مخالف درس خواندن من هستند».

دو مانع از لحاظ ساختاری و قانونی برای تحصیلات دانشگاهی پیش روی مهاجران افغانستانی قرار دارد: اولین مانع این است که پس از پایان تحصیلات و دریافت مدرک دیپلم، در صورت داشتن معدل بالا و رتبه تک‌رقمی نیز قادر به ثبت‌نام در دانشگاه روزانه نیستند و مجبور به پرداخت هزینه هستند. دوم اینکه پس از پایان تحصیلات دانشگاهی نمی‌توانند در شغل‌های

براساس داده‌های پژوهش، در کودکی که تجربه زیسته و وحشت‌انگیز جنگ و از دست دادن عزیزانش را دارد، این امر باعث اضطراب کودک و تمرکز نداشتن وی می‌شود و در نهایت وی از تحصیل بازمی‌ماند. براساس پژوهش‌های گذشته، کودکانی که والدین آن‌ها قدرت اقتصادی و اجتماعی کمتری دارند و خانواده‌های آن‌ها با محرومیت اقتصادی مواجه هستند، افت تحصیلی بیشتری دارند (هالینان و ویلیامز، ۱۹۸۹، کوزول، ۱۹۹۱، تورنبورگ، ۲۰۰۶^۲)

همچنین ممکن است افراد دارای تجربه آسیب‌دیدگی، پس از سانحه علائمی نظیر مشکلات خواب، ترس، شب‌بیداری داشته باشند که باعث شود زندگی روزمره‌شان مختل شود. در نتیجه بسیاری از آن‌ها در مدرسه نیز نمی‌توانند تمرکز کنند و امکان دارد این امر به نتایج ضعیف آموزشی منجر شود (اوپدال و جنسن و بروک و سگلم آگ، ۲۰۰۹)^۳. در نتیجه ترک تحصیل با اختلالات استرس پس از سانحه ارتباط دارد (بروبک، دیرگروف و لیلد، ۲۰۰۵)^۴. در پژوهش حاضر نیز اضطراب و تمرکز نداشتن کودکان مهاجر افغان در اثر اختلالات پس از سانحه، باعث ترک تحصیل آن‌ها شد. البته با وجود مهاجرت از کشور مبدأ، اضطراب این کودکان در آن‌ها باقی ماند و موجب ترک تحصیل آنان شد.

براساس روایت سوم، خرده‌فرهنگ بزهکاری مردانگی سبب بازماندگی کودکان مهاجر افغان از تحصیل می‌شود. زندگی در مناطق حاشیه‌نشین و با فرهنگ بزهکاری، تأثیر گروه همالان بر کودک و رواج گروه مرجع بزهکار در میان همالان موجب می‌شود که رفتارهای کودک مشابه با رفتارهای الگوهای بزهکار شود. از جمله عوامل اجتماعی شدن فرد، گروه همالان است (گیدنز، ۲۰۱۱). فشار گروه همالان در یک فرهنگ به‌خاطر همنوایی اجتماعی می‌تواند نوجوانان را به کشیدن سیگار و مشروبات الکلی

کشورهای اروپایی، تطابق تحصیلی نداشتن مدارس ایران و افغانستان. براساس یافته‌های پژوهش حاضر، احتمالاً مهم‌ترین عامل مهاجرت افغانستانی‌ها به ایران، وجود جنگ در کشورشان است و ایران تنها برای اقشار بی‌پناه و محروم افغانستان جاذبه دارد. در نتیجه، غالب خانواده‌های مهاجر افغان در وضعیت ضعیف اقتصادی به سر می‌برند.

روایت‌های بازماندگی از تحصیل کودکان مهاجر افغانستانی به قرار زیر است: روایت اول نشان داد که فرهنگ سنتی و مذهبی با پذیرش نقش زن سنتی و مذهبی بر بازماندگی از تحصیل تأثیر می‌گذارد. همچنین وجود فرهنگ پدرسالاری دختران را مجبور به ترک تحصیل می‌کند. پدیده ازدواج زودهنگام در میان مهاجران به‌علت حمایت و محافظت از دختران چه در افغانستان و چه در کشورهای میزبان روی می‌دهد. رویکرد سنتی و محافظه‌کارانه در بسیاری از خانواده‌های افغان در قبال انحراف از هنجارهای غالب، به از بین رفتن فرصت‌های استفاده از آموزش و مهارت‌آموزی دامن می‌زند (سعیدی، ۱۳۹۶). به تعبیر جان مشونیس، جنسیت مفهومی اجتماعی است که کل زندگی زنان و مردان را شکل می‌دهد و بر میزان تحصیلات تأثیر می‌گذارد و نابرابری جنسیتی خلق می‌شود (مشونیس، ۲۰۱۷). نابرابری ناشی از نقش‌های اجتماعی است که هر جنس در فرایند جامعه‌پذیری کسب می‌کند، نه به‌واسطه صرفاً تفاوت‌های زیست‌شناسی‌اش (استوکارد، ۱۹۹۹). بر این اساس، در این پژوهش مشاهده شد که فرایند نابرابری ناشی از پذیرش نقش اجتماعی و همچنین رویکرد سنتی، در راستای محافظت از دختران است که موجب بازماندگی آنان از تحصیل شده‌است.

در روایت دوم، فروپاشی روانی ناشی از جنگ، عامل بازماندگی کودکان مهاجر از تحصیل می‌شود.

⁴ Dyregrov & Lilled

⁵ Giddens

¹ Stockard

² Hallinan & Williams; Kozol; Thornburg

³ Oppedal, Jensen & Brobakke Seglem og

تعهد به خانواده است که در صورت فقر موجب بازماندگی کودکان مهاجر از تحصیل می‌شود.

براساس روایت پنجم، بی‌فایده دانستن تحصیل و وجود گروه‌های مرجع سبب بازماندگی کودکان مهاجر افغان از تحصیل می‌شود. با وجود الگوهای ناموفق تحصیلی در میان کودکان مهاجر افغان، آن‌ها تحصیلات را تلف کردن وقت و بی‌فایده می‌پندارند. مهاجران افغان با وجود مدرک‌های تحصیلی دانشگاهی نمی‌توانند وارد شغل‌های رسمی در ایران شوند. آن دسته از اتباع افغانستانی که به صورت قانونی در ایران زندگی می‌کنند، اگرچه منع قانونی برای تحصیل ندارند، با موانعی چون فقدان توان مالی پرداخت شهریه، مقاومت مردم محلی، الزام به ترک کشور پس از فارغ‌التحصیلی از دانشگاه یا نبود امکان اشتغال با مدرک تحصیلی خود روبه‌رو هستند (نصراصفهانی و حسینی، ۱۳۹۵). نظریه انتخاب عقلانی از مفاهیم فایده، احتمال و قواعد تصمیم‌گیری نام می‌برد که در آن فرد هنگام روی آوردن به کنشی خاص، میزان فایده مترتب بر آن و احتمال دستیابی به سود یا زیان را در نظر می‌گیرد و سپس تصمیم خاصی را می‌گیرد (کلمن و فرارو، ۱۹۹۲).^۱ براساس یافته‌های پژوهش حاضر، کودکان مهاجر افغان براساس فایده تصمیم به ترک تحصیل گرفته‌اند. همچنین یافته‌های مطالعه حاضر حاکی از آن است که اقوامی که به کشورهای اروپایی مهاجرت کرده‌اند، برای اتباع افغانستانی ساکن در ایران به صورت گروه مرجع شناخته می‌شوند. از این رو مهاجران افغان وضعیت خود را با وضعیت آنان مقایسه می‌کنند و آنگاه تصمیم به مهاجرت می‌گیرند. آن‌ها به دلیل بی‌فایده بودن تحصیل در ایران ترک تحصیل می‌کنند و به خاطر وجود الگوهای موفق در رشته‌های زبان و کامپیوتر، در ایران و سایر کشورها به سمت آموزش زبان انگلیسی و کامپیوتر می‌روند. روی آوردن به سوی آموختن زبان انگلیسی و کامپیوتر به عنوان جایگزین آموزش رسمی در ایران،

وادر کند (مشونیس، ۲۰۱۷). الگوهای مردانگی گروه همالان در فرهنگ بزهکار به عنوان گروه مرجع کودک شناخته می‌شود و کودک سعی می‌کند الگوهای رفتاری آنان را سرمشق خود کند. کودک با رفتارهای بزهکارانه وارد مدرسه می‌شود. در مدرسه با تنبیه‌های مکرر روبه‌رو می‌شود و از سوی مسئولان مدرسه برچسب بزهکار به وی داده می‌شود. در نهایت کودک از مدرسه اخراج می‌شود و از تحصیل بازمی‌ماند.

براساس روایت چهارم، فقر و تعهد به خانواده موجب بازماندگی کودکان مهاجر افغان از تحصیل می‌شود. فقر در دو خرده‌فرایند به بازماندگی از تحصیل می‌انجامد. براساس خرده‌فرایند اول، افراد خانواده در مواجهه با وضعیت سخت اقتصادی و بیماری والدین فداکاری می‌کنند و برای تأمین معاش خانواده می‌کوشند. احساس دین و تعهد به خانواده به کودک اجازه تحصیل نمی‌دهد و تحصیل کردن را خودخواهی قلمداد می‌کند. از این رو او نیز شروع به کار کردن می‌کند و به این صورت از تحصیل بازمی‌ماند. در خرده‌فرایند دیگری، کودک به خاطر بیماری والدین مجبور به ترک تحصیل می‌شود و شروع به کار کردن می‌کند. براساس روایت چهارم، احتمال اینکه کودک فقیر دبیرستان را تمام کند، کمتر از کودکان خانواده‌های ثروتمند است (مشونیس، ۲۰۱۷). یکی از فرایندهای کودک کار شدن، کودکان خانواده‌های مهاجر دارای فقر اقتصادی و اعتیاد است (زنگنه شهرکی، فولادیان و طوسی فر، ۱۳۹۹). بسیاری از کودکان فقیر در کلاس‌های شلوغ، با کتاب‌های کهنه و معلمان ضعیف آموزش می‌بینند (مشونیس، ۲۰۱۷). در بسیاری از پژوهش‌ها به فقر به عنوان عاملی مؤثر در بازماندگی از تحصیل پرداخته شده است (وایسبورد، ۱۹۹۶؛ لوتار، ۱۹۹۹؛ هراندز، مکارتنی و بلانچارد، ۲۰۱۰؛ چادری و فورتونی، ۲۰۱۰). اما آنچه تاکنون در پژوهش‌های دیگر مشاهده نشده است،

¹ Coleman & Farraro

در مطالعات پیشین (صادقی و نظری، ۱۳۹۴، نصر اصفهانی و حسینی، ۱۳۹۵، روحانی و همکاران، ۱۳۹۴) که درباره موضوع پژوهش حاضر انجام شده است، از تجربه تبعیض و نگرش منفی ایرانیان به مهاجران، به عنوان عامل مؤثر بر بازماندگی مهاجران از تحصیل نام برده شده است. در حالی که در یافته‌های تحقیق حاضر این عامل مشاهده نشد. به طوری که کودکان شرکت‌کننده در پژوهش حاضر، از معلم‌های خود هیچ‌گونه رفتار تبعیض‌آمیزی دریافت نکردند.

منابع مالی:

هیچ حمایت مالی وجود ندارد.

سهم نویسندگان:

بهنام، فولادیان و صدرنبوی در ارائه ایده و طراحی مطالعه سهم داشتند. جمع‌آوری داده‌ها و نگارش پیش‌نویس دست‌نویس، بر عهده بهنام بود. بهنام و فولادیان در تحلیل و تفسیر داده‌ها مشارکت داشتند. فولادیان و صدرنبوی مقاله را بازنگری انتقادی کردند.

تعارض منافع:

نویسندگان هیچ‌گونه تعارض منافی را اعلام نکردند.

تقدیر و تشکر:

از کودکان مهاجر افغانستانی که به عنوان شرکت‌کننده در این پژوهش با ما همکاری کردند تشکر و قدردانی می‌کنیم.

یافته پژوهش حاضر است که تاکنون در پژوهش‌های دیگر مشاهده نشده است.

بر اساس روایت ششم به عنوان آخرین روایت، تطابق تحصیلی نداشتن مدارس ایران و افغانستان سبب بازماندگی کودکان مهاجر افغان از تحصیل می‌شود. کودکی که در افغانستان تحصیل کرده است، به خاطر وضعیت ناامنی و مشکلات اقتصادی به همراه خانواده‌اش به ایران مهاجرت می‌کند، اما به دلیل تطابق تحصیلی نداشتن مدارس ایران و افغانستان، کودک در حین ورود به مدارس ایران حداقل به سه پایه تحصیلی پایین‌تر تنزل پیدا می‌کند. دیگر سن کودک مجاز برای ثبت‌نام در مدارس دولتی نیست و به ثبت‌نام در مدارس خودگردان ملزم است که به پرداخت هزینه نیاز است. در صورت ناتوانی در پرداخت هزینه، کودک از تحصیل بازمی‌ماند. در صورت پرداخت هزینه و ورود به مدرسه، از حضور در کلاس شرم دارد و علاقه‌ای به مدرسه نشان نمی‌دهد و دچار بی‌انگیزگی تحصیلی می‌شود و این امور به ترک تحصیل وی می‌انجامد. از نظر فردی، پدیده افت تحصیلی باعث به وجود آمدن مشکلاتی برای دانش‌آموز، همچون شکست اقتصادی، ارتباط نامناسب با محیط پیرامون و کاهش اعتماد به نفس در اجتماع دربر خواهد داشت (اونیل و والسند و آیکا و هارتویگسن، ۲۰۱۱). تاکنون در هیچ پژوهشی به این یافته پژوهش حاضر اشاره نشده است که عدم تطابق تحصیلی مدارس ایران و افغانستان سبب بازماندگی از تحصیل کودکان مهاجر افغان می‌شود.

¹ Oneill, Wallstedt, Eika & Hartvigsen

منابع

- جمشیدی‌ها، غلامرضا و علی بابایی، یحیی. (۱۳۸۱). «بررسی عوامل مؤثر بر بازگشت مهاجران افغانستانی با تأکید بر ساکنان شهرک گلشهر مشهد». *فصلنامه علوم اجتماعی*، شماره ۲۰، ۹۰-۷۱.
- روحانی، علی، احمدی، حبیب، ایمان، محمد تقی، گلی، علی. (۱۳۹۴). «بررسی عواطف اجتماعی منفی ایرانیان نسبت به پناهندگان افغانستانی (مطالعه موردی: شهروندان شیرازی)». *فصلنامه توسعه اجتماعی*، سال دهم، شماره ۱، ۹۶-۶۷.
- سعیدی، سعیده (۱۳۹۶). «پژوهشی قوم‌نگارانه درباره پدیده ازدواج زودهنگام در میان مهاجران افغان (قومیت هزاره) در هامبورگ (آلمان) و تهران (ایران)». *مجله تحقیقات مردم‌شناسی ایران*، سال هفتم، شماره ۱، ۹۳-۷۳.
- شعبانی‌ورکی، بختیار. (۱۳۸۶). «رنالیسم استعلایی و ثنویت کاذب در پژوهش تربیتی». *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، شماره ۶۵، ۷۵-۲۰.
- صادقی فسایی، سهیلا، نظری، حامد. (۱۳۹۵). «بچه افغانی: شکل‌گیری تصور از خود و دیگری در تجربه زندگی روزمره نوجوانان افغان». *فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی ایران*، سال پنجم، شماره ۳، ۴۵۶-۴۳۷.
- صفری هاشم‌آبادی، روح‌الله. (۱۳۹۱). «تاریخ شفاهی مهاجران افغانستانی در اصفهان (براساس کارکرد آموزشی)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- طلوعی، وحید، خالق‌پناه، کمال. (۱۳۸۷). «روایت-شناسی و تحلیل روایت». *خوانش*. شماره ۹، ۵۱-۴۵.
- عادلخواه، فریبا. (۱۳۹۰). «مهاجران افغان: یک مشکل جدید، یک حضور طولانی‌مدت». *گفت‌وگو*، شماره ۵۰، ۱۵۱-۱۳۳.
- فلیک، اووه. (۱۳۹۰). *مقدمه‌ای بر تحقیقات کیفی*. (ترجمه‌ی هادی جلیلی). تهران: نشر نی.
- قاسم‌زاده، فاطمه. (خرداد ۱۳۹۶). «رئیس هیأت مدیره شبکه یاری کودکان کار و خیابان: در ۳۰ سال حضور مهاجران در ایران، فرازونشیب‌های زیادی برای آموزش داشتیم». *روزنامه شهروند*.
- کرایب، یان. (۱۳۸۱). *نظریه اجتماعی مدرن، از پارسونز تا هابرماس*. (ترجمه‌ی عباس مخمر). تهران: نشر آگه.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۹). *جامعه‌شناسی*. (ترجمه‌ی حسن چاوشیان). تهران: نشر نی.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). *گزیده‌ای از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن*. تهران: مرکز اسناد و نشر اسناد.
- مشونیس، جان. (۱۳۹۵). *مسائل اجتماعی*. (ترجمه‌ی هوشنگ نایبی). تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با همکاری شورای اجتماعی کشور.
- میرزا محمدی، محمد حسن و صحبت‌لو، علی. (۱۳۸۸). «بررسی مبانی فلسفی برنامه‌های درسی میان‌رشته‌ای در آموزش عالی "دیدگاه اشکال دانش" در نزد فیلسوفان تحلیلی». *فصلنامه مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی*، سال اول، شماره ۲، ۱۵۱-۱۲۷.
- نصر اصفهانی، آرش، حسینی، حسن. (۱۳۹۵). «تأثیر سیاست‌های آموزشی بر مهاجران افغانستانی در ایران (مطالعه موردی:

<https://www.medu.ir/fa/news/item/۴۵۶۷۱۷۹>

یزدان‌پناه درو، کیومرث. (۱۳۹۴). «بررسی ازدواج زنان پناهنده افغان با دختران ایرانی و آثار و پیامدهای اجتماعی کشور براساس جغرافیای جرم و معضلات اجتماعی». *مجله زن در هنر فرهنگ*، سال هفتم، شماره ۳، ۳۴۳-۳۵۸.

یحیایی، سبحان و کیا، مرضیه. (۱۳۸۷). «بررسی طرح‌های هویت فرهنگی و هویت ملی ملت‌های ایران و افغانستان با تأکید بر نگرش مهاجران افغانستانی به ایرانیان». *فصلنامه مطالعات ملی*، ۱۰(۱)، ۱۳۵-۱۵۶.

تهران). «فصلنامه راهبرد اجتماعی-فرهنگی، سال پنجم، شماره ۲۰، ۸۳-۵۵.

نوذری، حسینعلی. (۱۳۸۴). *نظریه‌های انتقادی مکتب فرانکفورت در علوم اجتماعی و انسانی*. تهران: انتشارات آگاه.

و ثوقی، فاطمه، محسنی، محمدرضا. (۱۳۹۵). «بررسی نگرش شهروندان مشهدی نسبت به مهاجران خارجی مقیم مشهد». *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، سال سی و یکم، شماره ۲، ۴-۱۸.

وزارت آموزش و پرورش. (۱۳۹۶). «برای ثبت‌نام افغان‌ها در مدارس مشکلی وجود ندارد». برگرفته در ۳ تیر از

Broberg, A. G., Dyregrov, A., & Lilled, L. (2005). The Göteborg discotheque fire: Posttraumatic stress, and school adjustment as reported by the primary victims 18 months later. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(12), 1279-1286.

Camacho, A. Z. (1999). Family, child labour and migration: Child domestic workers in metro Manila. *Childhood*, 6(1), 57-73.

Cardoso, A. R., Verner, D. (2007). School drop-out and push-out factors in Brazil: The role of early parenthood, child labor, and poverty. Policy Research Working Paper; No 4178. Washington, DC: World Bank.

Chaudry, A., & Fortuny, K. (2010). Children of immigrants: Economic well-being (Vol. 4). Washington, DC: Urban Institute

Coleman, J. S., & Farraro, T. J. (1992). *Rational choice theory: Advocacy and critique (Key issues in sociological theory)*. London: SAGE Publications.

Gunnarsson, V., Orazem, P. F., & Sánchez, M. A. (2006). Child labor and school achievement in Latin America. *The*

World Bank Economic Review, 20(1), 31-54.

Hallinan, M. T., & Williams, R. A. (1989). Interracial friendship choices in secondary schools. *American Sociological Review*, 54(1), 67-78.

Hermans, H. J. M., & Hermans-Jansen, E. (1995). *Self-narratives: The construction of meaning in psychotherapy*. New York, London: The Guilford Press.

Hernandez, D. J., Macartney, S., & Blanchard, V. L. (2010). Children of immigrants: Family and socioeconomic indicators for affluent countries. *Child Indicators Research*, 3(4), 413-437.

Kozol, J. (1991). *Savage inequalities: Children in America's schools*. New York, NY: Crown.

Luthar, S. S. (1999). *Poverty and children's adjustment (Vol. 41)*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Marzolph, U. (2014). From Mecca to Mashhad: The narrative of an illustrated Shi 'i pilgrimage scroll from the Qajar period. *Muqarnas*, 31, 207-242.

- McGinn, N. (1992). Forward. In *Why do children repeat grades? A study of rural primary schools in Honduras*. BRIDGES Research Report Series, 13,3-34.
- O'Neill, L. D., Wallstedt, B., Eika, B., & Hartvigsen, J. (2011). Factors associated with dropout in medical education: A literature review. *Medical Education*, 45(4),440-454.
- Oppedal, B., & Jensen, L., & Brobakke Seglem og, K. (2009). Avhengig og Selvstendig. Enslige mindrerårig flyktningers stemmer i tall og tale. Norway: Nasjonalt folkehelseinstitutt.
- Psacharopoulos, G. (1997). Child labor versus educational attainment: Some evidence from Latin America. *Journal of Population Economics*, 10 (4), 377-386.
- Stockard, J. (1999). *Gender socialization*. In J. Saltzman Chafetz (Ed.), *Handbook of the sociology of gender* (pp. 215-246). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- The UN Refugee Agency. (2020). Retrieved from [https://www.unhcr.org/ir/wp-content/uploads/sites/77/2020/05/UNHCR-Monthly-Factsheet-](https://www.unhcr.org/ir/wp-content/uploads/sites/77/2020/05/UNHCR-Monthly-Factsheet-IRAN_Jan-Mar-2020-Farsi.pdf)
- IRAN_Jan-Mar-2020-Farsi.pdf. Accessed November 7, 2020.
- Thornburgh, N. (2006). Dropout nation. *Time*, 167, 30-40. Retrieved from http://www.csun.edu/~Bashforth/406_PDF/406_Essay3/06Apr09DropOutNation_TimeSpecialReport.pdf. Accessed May 27, 2020.
- Tober, D. (2007). My body is broken like my country: Identity, nation, and repatriation among Afghan refugees in Iran. *Iranian Studies*, 40(2), 263-285.
- UNESCO Institute for Statistics. (2019). New methodology shows that 258 million children, adolescents and youth are out of school. UNESCO Institute for Statistics. Retrieved from <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/new-methodology-shows-258-million-children-adolescents-and-youth-are-out-school.pdf>. Accessed February 19, 2020.
- Zanganeh Shahraki, S., Fouladiyanb, M., & Toosifar, J. (2020). Child labor processes in the city of Mashhad: A narrative study. *Children and Youth Services Review*, 119, 105474.